

บทที่ 8

บทสรุป

การพัฒนาของประเทศไทยเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ตรงกับสมัยเมจิของญี่ปุ่น แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศพัฒนาหรือเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก (Mass Developed Country) ขณะที่ประเทศไทยยังเป็นประเทศในกลุ่มโลกที่สามหรือกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาน้อยอยู่ (Less Developed Country) ที่เห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ การพัฒนาทางกายภาพ (Physical Development) มีการตัดถนน สร้างท่าเรือ สร้างท่าอากาศยาน สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ประชากรมีการศึกษาน้อย คนส่วนน้อยของประเทศที่ได้รับการศึกษาดีหรือมีการศึกษาสูง ฉวีวรรณ สายบัว (2543, หน้า 12) การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) หรือการขยายกำลังการผลิต การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศโดยอาศัยทรัพยากรทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยใช้ทุน ใช้เทคโนโลยี ใช้สินค้าและบริการจากต่างประเทศโดยเสรีเพื่อดำเนินการทางเศรษฐกิจทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรจากต่างประเทศโดยเสรี ได้ช่วยให้เศรษฐกิจไทยเติบโตไปอย่างรวดเร็ว และในอัตราสูงอย่างต่อเนื่อง แต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนำผลประโยชน์มาสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่ยังยากจนแต่เพียงเล็กน้อยมาก ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจึงต้องพัฒนาทางเศรษฐกิจ ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนยิ่งห่างกันมากขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ไทยแทนที่จะเป็นสินทรัพย์ที่ค่าค่า กลับกลายเป็นตัวถ่วงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่ผ่านมา เกิดจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกของประเทศ เช่น การกระจายการผลิตภาคเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า และในที่สุดนำไปสู่

การผลิตเพื่อการส่งออกและการพัฒนาอุตสาหกรรมต้องใช้ทุนและเทคโนโลยีสูงทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราสูงและมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากร และต้องพึ่งแหล่งทุนและตลาดจากต่างประเทศด้วย ในขณะที่การพัฒนาคุณภาพคน การเสริมสร้างฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับเสื่อมโทรมลงไป ประสิทธิภาพการผลิตโดยรวมของประเทศไม่เพิ่มขึ้น จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้เล็งเห็นแล้วว่าแม้เศรษฐกิจในขณะนั้นจะอยู่ในระดับดี แต่สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน จึงได้ปรับกระบวนการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการปรับระบบการบริหารจัดการประเทศใหม่เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแต่ระบบการบริหารงานภาครัฐยังขาดความยืดหยุ่น ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทำให้การดำเนินการแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นไป อย่างล่าช้า

เงื่อนไขและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้วางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญหลายประการ เช่น การปฏิรูปการเมือง และการปฏิรูปสังคมไทย ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ทั้งการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาท้องถิ่น การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นขณะเดียวกันสิ่งที่ภาครัฐต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนคือการปฏิรูปการศึกษาและการสาธารณสุข

ในประเด็นการเมือง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตยกว่า 70 ปีมาแล้ว แต่ระบอบการเมืองการปกครองของไทย หรือระบอบประชาธิปไตย ส่วนใหญ่ช่วงเวลาที่ผ่านมากถูกปกครองโดยรัฐบาลที่มาจากทหาร และมีรัฐบาลที่มาจากทหารเลือกตั้งของประชาชนไม่กี่รัฐบาล ปัจจุบันนี้รัฐบาล พรรคการเมืองและนักการเมืองก็ยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการแก้ไขปัญหาประเทศได้ การเมืองจึงยังเป็นเรื่องของอำนาจ การใช้อำนาจ การรักษาอำนาจ เพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองเพียงการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แม้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะปรับปรุงในเรื่องสิทธิและการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนมากขึ้น แต่จากผลการวิจัย "รัฐธรรมนูญ 2540" รังสรรค์ ชนะพรพันธ์ (2549, หน้า 33) พบว่า รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 มิได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลักของนักการเมืองในด้านการสร้างเครือข่ายระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การซื้อเสียง และการแย่งชิงตำแหน่งภายในพรรค

อาจกล่าวได้ว่า การที่จะพัฒนาการเมืองหรือการพัฒนาการบริหารรัฐกิจได้อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง ก็ควรพิจารณาถึงการพัฒนาเป็นลำดับแรก การพัฒนา (Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น หรือการจัดความล้าหลัง ประเทศไทยมีการวางแผนพัฒนาประเทศโดยการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2504 จนถึงปัจจุบันอยู่ในระหว่างการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งจะสิ้นสุดในปี 2549 แต่การบริหารจัดการในหลาย ๆ เรื่อง ยังไม่มีความก้าวหน้า การบริหารงานภาครัฐมีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง ซึ่งนักบริหารรัฐกิจจำเป็นต้องหาทางกำจัดจุดอ่อนหรือแก้ไขให้เป็นผลดีของการทำงาน

จุดอ่อนประการแรก คือ การทำให้การบริหารรัฐกิจถูกมองในแง่ลบ กล่าวคือ แนวคิดที่มองว่าอาชีพรับราชการเป็นอาชีพที่ร่ำรวยมั่งคั่ง และมีการคอร์รัปชันเกิดขึ้นมาก ดังนั้นจึงมองว่าคนที่อยู่ในสังคมราชการหรือทำงานในองค์กรการของรัฐส่วนใหญ่เป็นคนไม่ดี ต้องกำจัดคนเหล่านี้ออกไป และเปลี่ยนแนวคิดใหม่ในสังคมว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเป็นคนดี มีวินัย รักษากฎ ระเบียบ มีความหนักแน่นอดทน มีจิตใจเสียสละต่อสังคม มีความยุติธรรม

จุดอ่อนอีกประการหนึ่ง คือ แนวคิดที่ว่าการทำงานหนักในสังคมราชการถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดปกติ การทำงานในระบบราชการมีการกล่าวว่า "เช้าขามเย็นขาม"

ดังนั้นแนวคิดใหม่ต้องมีความคิดว่า การทำงานหรือการบริหารงานในภาครัฐเป็นลักษณะมีเกียรตินำยกย่อง เป็นผู้เสียสละเพื่อสังคมอย่างแท้จริง มีความรักองค์กรของตนเอง ไม่คอร์รัปชันและไม่ทุจริตต่อหน้าที่การงานของตนเอง

การบริหารงานภาครัฐจึงมีลักษณะของการเป็นสายอาชีพ เน้นในแง่ทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยเน้นวิธีการบริหารที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกสาขาไม่ว่าเป็นภาครัฐหรือเอกชน โดยการนำองค์ความรู้ทางด้านการบริหารรัฐกิจไปใช้ ในลักษณะเดียวกันองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สายอาชีพของการบริหารงานของรัฐควรจะต้องศึกษา และระบุให้ชัดเจนว่ามีสาขาวิชาอะไรบ้างที่ต้องเรียนรู้ และฝึกฝนเพื่องานอาชีพในการบริหารงานภาครัฐมีประสิทธิภาพ นักบริหารรัฐกิจควรให้ความสำคัญกับงานสาธารณะ

การมีส่วนร่วมและการใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารรัฐกิจมีลักษณะดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมที่มีประสิทธิภาพเกิดจากพัฒนาจิตสำนึกที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และความมีจิตสำนึกดังกล่าวขึ้นอยู่กับความแข็งแกร่งของคนในสังคมและความพร้อมในการใช้อำนาจ

2. กระบวนการมีอำนาจที่มีประสิทธิภาพ เกิดจากการให้ความร่วมมือของคนในสังคมคุณลักษณะของการบริหารรัฐกิจเฉพาะคือ การวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาอย่างมีเหตุมีผล ระหว่างการมีอำนาจและการมีส่วนร่วมอันนำมาซึ่งการพัฒนาคนโดยวิธีธรรมชาติ

ดังนั้น ในการบริหารรัฐกิจจึงให้ความสำคัญและอาศัยการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์สูงสุดของผู้บริหาร หรือผู้ปกครอง คุณสมบัติของผู้บริหารต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม คือ การสร้างจิตสำนึกที่ดีและยึดหลักความเสมอภาค โดยยึดหลักประโยชน์สาธารณะ การบริหารธุรกิจควรใช้กรอบจริยธรรมและประโยชน์สาธารณะในการบริหาร เพราะการบริหารและการปกครองจะไม่มีผู้ใดได้ประโยชน์ทั้งหมดหรือเสียประโยชน์ทั้งหมด อีกทั้งไม่มีสิ่งใดถูกต้องทั้งหมดหรือผิดทั้งหมด แต่ให้พิจารณาและตัดสินใจทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และถูกต้องต่อสังคมโดยรวมมากที่สุด

การร่วมมือกันระหว่างราชการกับประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นและทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างมีความเข้าใจในเจตนารมณ์และเป้าหมายของรัฐ ซึ่งทำให้ตรวจสอบได้และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

การบริหารจะต้องเชื่อมโยงกับเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้น หากประชาชนและราชการ ไม่เชื่อใจซึ่งกันและกันแล้ว จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ขึ้นใหม่เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้วย

ควรมีการปรับจรรยาบรรณของข้าราชการ ดังนี้

1. มีการทบทวนตนเอง การยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของประชาคม ยอมรับบทบาทของการเมืองและข้อกำหนดของประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้การบริหารสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. มีการพัฒนาแนวทางที่จำเป็นในการบริหาร แสวงหาความรู้ใหม่ในการบริหาร ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจรวมทั้งความสามารถของประชาชนในการเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ

3. ยอมรับการอธิบายเหตุผลที่สำคัญในการกำหนดนโยบายให้สาธารณชนรับทราบ เพราะข้าราชการจะใกล้ชิดข้อมูลมากกว่า จึงควรเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนได้ทราบ

4. ข้าราชการมีอำนาจโดยชอบธรรมในการใช้ดุลยพินิจเพื่อสร้างประโยชน์สาธารณะ ธวัช วิชัยดิษฐ์ (2521, หน้า 45, 75-82) เปรียบเทียบระบบราชการไทยเป็นภาพใหญ่ที่น่ากลัวเพราะการใช้อำนาจรัฐพิจารณาในแง่จริยธรรมแล้วข้าราชการไทยมีความรับผิดชอบใน

งานอยู่บ้างเพราะแม้จะล่าช้า แต่ก็สามารถทำงานให้สำเร็จในส่วนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ต่อสาธารณชนนั้น ระบบราชการไทยยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสควบคุมตรวจสอบกับ ระบบราชการเลย และอธิบายต่อว่าการที่ระบบราชการใช้อำนาจทำลายระบบอื่นๆ เช่น ระบบการเมืองไทย จึงถือว่าเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ของการพัฒนา

ในการปฏิรูปประเทศไทย สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการเพิ่มขีดความสามารถในการ แข่งขันของประเทศ โดยผลสำรวจขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยสถาบัน IMD ประจำปี 2553 เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ที่เผยแพร่ในงาน Thailand Competitiveness Conference 2010 เมื่อวันที่ 1 ก.ย. ที่ผ่านมา พบว่า ในปีนี้ประเทศเราอยู่ในอันดับที่ 26 เท่ากับปีที่ผ่านๆ มา โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ด้านที่ 1 คือ ปัจจัยสมรรถนะเศรษฐกิจโดยรวม อยู่ใน อันดับที่ 6 ด้านที่ 2 คือ ปัจจัยประสิทธิภาพของภาครัฐ อยู่ในอันดับที่ 18 ด้านที่ 3 คือ ปัจจัยประสิทธิภาพของภาคเอกชน อยู่ในอันดับที่ 20 และด้านที่ 4 คือ ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน อยู่ในอันดับที่ 46

โดยจุดแข็งของประเทศไทยอยู่ที่สมรรถนะของเศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากสภาพ เศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจกำลังดีขึ้นตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ประเมินไว้ว่าเศรษฐกิจไทยไตรมาส 2 ปี 2553 ขยายตัว 9.1% ดังนั้น ในครึ่งปีแรกของปี เศรษฐกิจไทยขยายตัว 10.6%

จากการจัดอันดับ 4 ด้าน ข้างต้น ในกลุ่มที่มีการปรับประสิทธิภาพได้ดีขึ้น โดยเฉพาะ ปัจจัยประสิทธิภาพของภาครัฐและภาคเอกชน ที่อยู่ในระดับที่ 18 และ 20 ถือว่าเป็นการ ปรับตัวในระดับที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภาคเอกชน จากอันดับที่ 25 เมื่อปี 2552 ขึ้นมาในระดับที่ 20 ในปี 2553 ขณะที่ภาครัฐถือว่าใกล้เคียงกันจากเคยอยู่อันดับที่ 22 ในปี 2551 ขึ้นมาอยู่ ในอันดับ 17 ในปี 2552 และอยู่อันดับ 18 ในปี 2553

อย่างไรก็ตาม ยังมีหลายปัจจัยที่ทางรัฐบาลต้องดำเนินการปรับปรุง เช่น ประสิทธิภาพในการให้บริการ การแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐที่จะช่วยให้การบริการ มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น แต่สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคใหญ่ของประเทศไทยคือ การทุจริต คอรัปชั่นและความโปร่งใสที่ถือเป็นปัญหาสำคัญ อีกทั้งเสถียรภาพทางการเมืองถือเป็น ปัจจัยหลักที่ทำให้ขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยลดต่ำลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วง 3 - 4 ปีที่ผ่านมา

ขณะที่ขีดความสามารถในองค์กรเอกชน แม้ว่าจะมีการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้น แต่จุดที่มีความสำคัญคือการส่งเสริมการสร้างและเพิ่มผลผลิตการทำงาน โดยเฉพาะในกลุ่มภาคธุรกิจขนาดกลางและย่อม หรือเอสเอ็มอี

อีกจุดอ่อนของประเทศไทยคือ จากสถิติดัชนีการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทย ปี 2547 - 2553 พบว่า โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 46 ในปี 2553 ขณะที่โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์และโครงสร้างพื้นฐานเทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำเพราะอยู่ในระดับที่ 40 และ 48 ตามลำดับซึ่งถือว่าต่ำมากเมื่อเทียบกับจำนวนประเทศในการจัดอันดับของ IMD แต่ละปีอยู่ที่ประมาณ 58 ประเทศ

โดยเฉพาะปัจจัยนวัตกรรมใหม่ที่ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 57 ในปี 2552 จากการจัดอันดับทั้งหมด 133 ประเทศของ WEF (World Economic Forum) นี่คือนวัตกรรมที่ทางรัฐบาลควรต้องมีการปรับปรุงในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา โดยเฉพาะการสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายทางด้าน R & D

ค่าเฉลี่ยปี 2547 - 2550 ประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายการวิจัยและพัฒนาต่อจีดีพี 0.24% โดยประเทศไทยมีบุคลากรวิจัยเต็มเวลาต่อประชากร 1 หมื่นคน ในปี 2550 เฉลี่ย 6.76 คน สำหรับเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ในการเพิ่มบุคลากรวิจัยเต็มเวลาต่อประชากร 1 หมื่นคน (2550 - 2554) เฉลี่ย 10 คน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมาเลเซีย ในปี 2551 เฉลี่ย 7 คน ประเทศสิงคโปร์ ในปี 2551 เฉลี่ย 82.2 คน และประเทศญี่ปุ่น ในปี 2551 เฉลี่ย 72.1 คน

ณ วันนี้ คนไทยกำลังเดินทางเพื่อร่วมปฏิรูปประเทศไทย แต่เมื่อได้เห็นข้อมูลเปรียบเทียบศักยภาพในการแข่งขันเมื่อเทียบกับประเทศต่างๆ จะพบว่าประเทศยังมีจุดอ่อนที่ต้องเร่งพัฒนา โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประชาคมอาเซียนด้วยกันเอง เช่น สิงคโปร์ และมาเลเซีย

ยิ่งเมื่อประเทศไทยก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจการค้าเสรีอาเซียน ที่จะมีการยกเลิกภาษี การส่งเสริมการลงทุน หรือการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันเร่งปรับตัวในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย และคนไทย ให้มีความพร้อมในการพัฒนาประเทศให้ก้าวต่อไปในอนาคต

(โพสท์ทูเดย์ 31 ก.ย. 53 หน้า 1)

เชิงอรก

¹Gilbert Rise, *The History of Development: From Western Origins to Global Faith* (London : Zed books, 2000) pp. 8-24. (อ้างในปฐม มณีโรจน์, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการบริหารการพัฒนา, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.)

²กฤษ เพิ่มทันจิตต์. “อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศและรัฐบาลต่างประเทศที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาว่าด้วยธนาคารโลก”, ในรังสรรค์ ชนะพรพันธ์ และสมบูรณ์ ศิริประชัย (บก.) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528) หน้า 171.

³สำหรับรายละเอียดในเรื่องนี้โปรดดู สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932 – 1959”, ในฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บก.) *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, สารศึกษาการพิมพ์, กรุงเทพฯ ๒ 2523, หน้า 139 – 206. และสังคีต พิริยะรังสรรค์, *ทุนนิยมขุนนางไทย พ.ศ. 2475 – 2503*, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, กรุงเทพฯ ๒, 2526.

⁴อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. “อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศและรัฐบาลต่างประเทศที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาว่าด้วยอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา”, ใน รังสรรค์ ชนะพรพันธ์ และสมบูรณ์ (บก.) กรุงเทพมหานคร.

⁵กฤษ เพิ่มทันจิตต์, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 178.

⁶รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, *กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475 - 2530*. (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532) หน้า 31.

⁷เสาวลักษณ์ สุขวิรัช, *นโยบายการพัฒนาประเทศไทย*, เอกสารประกอบการบรรยายวิชา PS 704, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.) หน้า 11-13.

⁸ข้อมูลนี้กล่าวถึงเดือนมีนาคม 2549.

⁹วิวัฒน์ชัย อัดถากร, *เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสังคมและการเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2542). เอกสารโรเนียว.

- ¹⁰รัฐบาลในขณะนั้นคือรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี
- ¹¹กนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1 - 8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์, หน้า 112. เอกสารโรเนียว.
- ¹²วรเดช จันทรศร, **ปรัชญาของการบริหารภาครัฐ**, กรุงเทพมหานคร : หจก.สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ¹³วรเดช จันทรศร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 27-32.
- ¹⁴วรเดช จันทรศร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 33-34.
- ¹⁵อุทัย เลาหวิเชียร, **เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการจัดการภาครัฐ**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540). เอกสารโรเนียว.
- ¹⁶วรเดช จันทรศร, **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎี และการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหายบล็อกและการพิมพ์, 2540). หน้า 12-13.
- ¹⁷วรเดช จันทรศร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 14.
- ¹⁸วรเดช จันทรศร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 16.
- ¹⁹อุทัย เลาหวิเชียร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 23.
- ²⁰เฉลิมพล ศรีหงษ์, **เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนวิชา PS 705 แนวความคิดเชิงทฤษฎีในการบริหารรัฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548). หน้า 1.
- ²¹เฉลิมพล ศรีหงษ์, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 19-23.
- ²²วรเดช จันทรศร, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 46.
- ²³อุทัย เลาหวิเชียร, **เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ.780 การจัดการภาครัฐ ฉบับที่ 4**, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : เอส แอนด์ จี กราฟฟิค, 2539). หน้า 205-206.
- ²⁴B. Guy Peter, **The Future of Governing : Four Emerging Models** (The University Press of Kansas, 1996). pp.4-12.
- ²⁵B. Guy Peter, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 18.
- ²⁶B. Guy Peter, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 25.

²⁷สมบัติ ชำรงธัญวงศ์, การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร : เอสแอนด์จีกราฟฟิค, 2539). หน้า 255.

²⁸ทินพันธุ์ นาคะตะ, ก้าวสู่สหัสวรรษใหม่ : บทเรียนการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สหายบล็อกและการพิมพ์, 8 พ.ศ. 2544) หน้า 45.

²⁹อัษฎางค์ ปาณิกบุตร, เอกนสารประกอบการบรรยายวิชา PS 706 สัมมนา ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารคณะรัฐศาสตร์, พ.ศ. 2542.)

³⁰ทินพันธุ์ นาคะตะ, เคยอ้างมาแล้ว, หน้า 19-23.

³¹ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2540) หน้า 215.

³²ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังเคราะห์ศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2535). หน้า 19.

³³อ้างอิงไว้ก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับที่พุทธศักราช 2550.

³⁴อ้างอิงไว้ก่อนแล้ว.